

ביאורים

למדנו אתמול שלכל אחד מאיתנו דעות שונות. הדעות שלנו, מקובעות בנו היטב. אנו רואים אותן כחלק מאיתנו, כחלק מהאישיות שלנו, וזה מקשה על ההבנה שחלקן אינן טובות. לכן בראשית הדרך לתיקון האדם מלמד אותנו הרמב"ם שדעה שנמצאת בקצה אינה טובה. על האדם לתקן את מידותיו עד שיהיו באמצע. אינן סותרות לא לקצה האחד, כגון הרדיפה הלא-נשלטת אחר הנאות, ולא לקצה השני - הימנעות מוחלטת מכל דבר הגורם הנאה. על האדם לכוון את עצמו כך שבכל עניין יהיו דעותיו ממוצעות, וכך לעלות אט אט על הדרך הישרה. ההליכה בדרך הישרה אינה התנהגות זמנית אלא הליכה בדרך. אין זה מספיק שבדעה אחת או שתי דעות האדם הצליח לכוון עצמו לאמצע, לשיווי. העבודה צריכה להיעשות בכל הדעות, ורק אז ילך הוא בדרך הישרה. לקראת סוף הפרק, ילמד אותנו הרמב"ם שההליכה בדרך האמצע אינה המלצה טובה, אלא ציווי מדאורייתא, המבוסס על הפסוק "והלכת בדרכיו" [דברים כח, ט].

חז"ל, התייחסו בחומרה רבה להולכים בדרך שאינה ישרה. יתרה מכך, בכל עניין ישנה דעת-קצה שאנו כבני אדם נוהגים לראות כיותר ראויה וטובה. חז"ל מיישרים אותנו גם בזה: "עתידי אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראה ולא אכל" [ירושלמי קידושין ד, יב]. וכן "המבזבז אל יבזבו יותר מחומש" [כתובות נ.]. גם אדם הרוצה ליתן את כל רכושו לצדקה, צריך לעשות תשובה ולחזור למוטב.

הרחבות

• דרך האמצע - שימוש נכון בכל הכוחות

הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה. הרמב"ם מלמד שיש לנהוג במידה הממוצעת ולא ללכת לקצה. מעיון בדברי הרמב"ם עולה שאין כוונתו שצריך להיות בדיוק בנקודת האמצע שבין שני הקצוות, אלא לנהוג בדרך הראויה על פי הדעת, ולא להיות כבולים לנטייה הטבעית לקצוות [הקדמות הרמב"ם למשנה מהדורת הרב שילת, עמ' רעט]. על פי אותו עיקרון, קורא הרמב"ם למידות "דעות", שכן הן מונהגות על פי הדעת (ע"פ אוצרות הראי"ה ג, עמ' 29). ההליכה בדרך האמצע דורשת שליטה מלאה על כוחות הנפש השונים, על מנת לאזן ביניהם ולהשתמש בהם באופן הראוי. רעיון דומה כתב רבי יהודה הלוי כשהגדיר את החסיד: "החסיד הוא מי שהוא מושל, נשמעים לו חושיו וכוחותיו הנפשיים והגופניים, ומנהיגם ההנהגה המדינית... ומכניע הכוחות התאווניים ומונע אותם מן ההפקרות, אחרי שהוא נותן להם חלקם וממלא להם חסרונם במאכל המאוזן ובמשקה המאוזן... ונותן לחושים חלקם במה שיביא לו תועלת... ואחר כן הדמיון וההשערה והמחשבה והזכרון, ואחר כן כח הרצון המשתמש בכל אלה, והם משמשים ומשרתים לבחירת השכל" [כוזרי, ג, ה]. הכוזרי מדריך לעשות שימוש בכוחות כולם, בלי להתעלם מהם או להתכחש אליהם, ולתעל אותם לפי שיקול דעתו של השכל אל המטרות הראויות.

ג שני קצוות הרחוקות זו מזו שבכל דעה ודעה - אינן דרך טובה, ואין ראוי לו לאדם ללכת בהן ולא ללמדם לעצמו. ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן, או מוכן לאחת מהן, או שכבר למד אחת מהן ונהג בה - יחזיר עצמו למוטב, וילך בדרך הטובים, והיא הדרך הישרה.

ד הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה. מכל הדעות שיש לאדם, והיא הדעה שהיא רחוקה משני הקצוות רחוק שונה, ואינה קרובה לא לזו ולא לזו. ולפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו תמיד, ומשער אותם, ומכון אותם בדרך האמצעית, כדי שיהא שלם.

ד כיצד? לא יהא בעל חמה נוח לכעס, ולא כמות שאינו מרגיש, אלא בינוני: לא יכעס אלא על דבר גדול שראוי לכעס עליו, כדי שלא יעשה כפיצא בו פעם אחרת.

ד וכן לא יתאנה אלא לדברים שהגוף צריך להן ואי אפשר לחיות בזולתן, כענין שנאמר: "צדיק אכל לשבע נפשו" (משלי יג, כה). וכן לא יהיה עמל בעסקו אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה, כענין שנאמר: "טוב מעט לצדיק" (תהילים לו, טז). ולא יקבץ ידו ביותר, ולא יפאר כל ממונו, אלא נותן צדקה כפי מסת ידו, ומלנה כראוי למי שצריך. ולא יהא מהולל ושוחק, ולא עצב ואונן, אלא שמח כל ימיו בנחת, בסבר פנים יפות. וכן שאר דעותיו. ודרך זו היא דרך החכמים.

שם דעותיו תמיד - מעריך את התנהגותו ותפוסותיו תמיד. נוח לכעס - כועס בקלות (פה"מ אבות ב, ט). כמות שאינו מרגיש - אדיש, המנותק מן הסובב אותו. על דבר גדול שראוי לכעס עליו - כלפי חוץ, אך בלבו אסור לו לכעוס לעולם (השלם להלן ב, ג). לחיי שעה - למחיתו. ולא יקבץ - אל יקפוץ. אל יסגור את ידו ויימנע מלתת. כפי מסת ידו - יכולתו הכספית (לפירוט ראה ערכים ח, יג). שמח כל ימיו בנחת - שמחה שיש בה עבודת ה' (יום טוב ו, כ), וגם שמקבל את הרע בטובת נפש (תשובה ט, א; ברכות יג, א). בסבר פנים יפות - ברצון ובעדינות (פה"מ אבות א, יד; וראה יסודי התורה ה, יא).